

Besllums de Raimon Panikkar a través del seu diari

Xavier Melloni Rivas

Antropòleg i teòleg. Professor a la Facultat de Teologia de Catalunya; membre de Cristianisme i Justícia i del centre espiritual Cova de Sant Ignasi de Manresa

Ens els darrers anys de la seva vida, Raimon Panikkar va esdevenir un dels referents més significatius del nostre país. Però això té el preu de la idealització a costa de la despersonalització d'un ésser humà de carn i ossos, és a dir, d'esbandir el teixit de l'existència humana que està feta de llums i d'ombres, de certeses i dubtes, d'errors i encerts. Cal apropar-se a la persona que hi ha al darrere del personatge. Fins que no creuem aquest llindar, no arribem a la vida veritable que batega darrere d'una icona.

Per això, considero que una de les aportacions més valuoses d'aquest centenari és la publicació d'uns extractes ben significatius del seu diari. Ben aviat apareixerà sota el nom de *L'Aigua de la gota* en català i en castellà a partir de la publicació italiana que ja ha sortit a la llum.¹

Els temes fonamentals de tot ésser humà estan lligats als esdeveniments de la seva pròpia vida. En Raimon Panikkar cal considerar dos punts de partença crucials: ser hereu per naixement de dues civilitzacions i religions mil·lenàries i haver nascut en un temps propici per

1. *L'acqua della goccia* (Milano, Jaca Book, 2018), a cura de Milena Carrara, a qui Raimon Panikkar va confiar en vida les més de vint llibretes del seu diari. Atès que encara no disposem de l'edició catalana, citaré els passatges només donant la referència de la data d'entrada, la qual cosa és suficient per identificar-los.

integrar-les. Identitats híbrides o mixtes han existit des de sempre, però fins actualment no s'havien donat les condicions cognitives i axiològiques per fer possible la interfecundació. En la seva biografia es poden identificar tres grans etapes: el temps de gestació de la seva primera identitat, que va del seu naixement fins a la seva primera anada a l'Índia (1918-1955), període en el qual va ingressar com a numerari a l'Opus Dei el 1940 i va ser ordenat sacerdot el 1946; una llarga etapa de transició, feta de turbulències, crisis i gestacions (1955-1987), que va transcórrer entre l'Índia i Estats Units —i en part també a Itàlia—, durant la qual deixa l'Opus Dei (al 1966) i germina un nou pensament i una nova identitat, i un període final de maduració que coincideix amb el seu retorn a Catalunya en la seva residència a Tavertet (1987-2010).² Aquestes tres grans etapes queden ben reflectides en el seu diari, el qual va començar als tretze anys i va introduir-hi l'última entrada dos anys abans de morir, el 9 de juliol del 2008, amb una lletra il·legible. La meva intenció no és resseguir la seva biografia a través del seu diari, sinó recollir els passatges que em sembla que reflecteixen millor l'ésser humà que va ser, amb els seus dubtes i troballes, encerts, perplexitats i besllums creixents. M'he centrat en el segon i tercer períodes i he escollit tres temes cabdals per posar en relleu la seva evolució: la recerca de la seva identitat personal, la figura del Crist, i la intuïció cosmoteàndrica, que és la seva aportació més genuïna i rellevant.

1. Entorn de la seva identitat

Entorn dels seus cinquanta anys, alguns anys després d'haver deixat l'Opus Dei, trobem diverses entrades que reflecteixen la seva soledat i la seva inquietud. Escriu el 21 setembre del 1970:

2. Aquests tres grans períodes es poden subdividir en més etapes, però ens serveixen suficientment per situar els fragments del diari que comentarem. Per a una introducció més completa a la relació entre la seva biografia i el seu pensament, em remeto a Victorino PÉREZ PRIETO, *Más allá de la fragmentación de la teología, el saber y la vida: Raimon Panikkar* (València, Tirant Lo Blanch, 2008) i Maciej BIELAWSKI, *Panikkar. Una biografía* (Barcelona, Fragmenta, 2014).

«Què vull fer amb la meua vida, Senyor? No hi ha una imatge de mi. Huston Smith és un professor, Abhishiktananda³ un *Swami*, Patrick⁴ un bisbe, Hans Küng un teòleg, Bassotti un fundador, Balthasar un erudit independent i un escriptor. Carlos Castro és un sacerdot, i l'altre, un hippy o un espòs o un pare o un treballador. Res no es pot dir de mi. ¿La meua vida és un fracàs? No ho crec, però pot no ser impossible. Això és un infern.»

No podem rebaixar l'angoixa que traspua la darrera línia: «És la meua vida un fracàs? [...]. Això és un infern.» En aquell moment alterna períodes com a professor a Santa Barbara (Estats Units) i a Varanasi. Mesos després trobem una entrada semblant:

«Si sabés què fer! Però mai no ho sabré si no ho faig. I no faré res més que expressar el meu ser. Això és el que importa. Però puc canviar la meua manera de ser? És aquí on el problema de la gràcia entra de manera existencial. Ningú pot abandonar la seva ombra. La força ha de venir de l'exterior: d'aquí el desig de la gràcia i l'oració. Dóna'm, Senyor, la gràcia de ser el que he de ser, d'anar a on he d'anar, de fer el que he de fer, d'expressar el que realment sóc» (19 de gener del 1971).

Uns mesos abans, el 7 d'agost de 1970, havia escrit:

«Una cosa hauria de ser clara: haig de seguir un recorregut directe i únic. L'anomeno la meua vocació teàndrica, que significa que no puc identificar-me amb ser un professor ni un *sannyasi*,⁵ i tanmateix la meua vida transcorre entre les dues dimensions, com a prevere i profeta, secular i sagrat.»

3. Henri Le Saux (1910-1973), monjo benedictí que va arribar a l'Índia el 1948 i amb el qual van fer junts una peregrinació a les fonts del Ganges.
4. Patrick D'Souza, bisbe indi de Varanasi.
5. El renunciament, figura emblemàtica a l'hinduisme que mostra amb la seva existència la radicalitat de l'Absolut.

En aquest mateix període tracta un tema que és recurrent en el seu diari i en altres escrits: la seva identitat sacerdotal.

El que en uns moments és una certesa, en altres esdevé un dubte angoixant. És important constatar com en aquest període encara no ha gestat el terme *cosmoteàndric*. Encara no és madur en ell. Tota paraula nova és fruit d'un procés. Quan apareix, és perquè hi ha espai en l'existència per donar-li encara més consciència. El terme apareixerà per primera vegada tres anys més tard.⁶ En aquest mateix període tracta un tema que és recurrent en el seu diari i en altres escrits: la seva identitat sacerdotal. Escriu l'1 d'abril de 1972, Dissabte Sant:

«Participar en l'orde de Melquisedec,⁷ sense pare ni mare ni genealogia: sense Déu, pròpiament, només sacerdot, símbol de l'Altíssim, que en qualsevol moment és més elevat i està a dalt. Sacerdot de l'Altíssim, certament i Sacerdot de l'Església, però per aquesta mateixa raó ell no és un sacerdot d'una institució ni representant d'un cert orde ni seguidor d'una religió en particular.»

Quan escriu això fa trenta-vuit anys que és sacerdot. Està encardinat a la diòcesi de Benarés, i això li dona una gran llibertat de moviments perquè el bisbe indi li fa plena confiança; llibertat, però, que implica soledat i una pèrdua total de referents: «Sense pare, ni mare, ni genealogia, sense Déu» fins i tot. «Només sacerdot.» Sacerdot (*sacra-dare*) és «qui ofereix el sagrat», i sagrat és tot allò que confereix realitat. Ser sacerdot és oferir i oferir-se per fer més real el que és real, més enllà de qualsevol culte. En l'absència total de vincles, en l'abs-

6. «Ontonomia cosmoteàndrica», a *Culto y secularización* (Madrid, Marova, 1973 i 1979), ps. 93-99, i més explícitament a *Colligite Fragmenta. For an integration of Reality* (1977).

7. Figura emblemàtica i misteriosa de l'Antic Testament que apareix mencionada a Gn 14, 18-20 i en el salm 110,4. Reapareix en la Carta als Hebreus com una de les claus del sacerdocí de Crist (Heb 5,6-11 i 6,20-7,28).

Silenci és una paraula ambivalent: pot evocar tant un màxim de Presència com d'absència. En aquest context, evoca l'absència. La seva inquietud fa que posi en qüestió la mateixa feina que està fent.

luta vacuïtat, pot iniciar un camí inèdit. Poc abans havia escrit a Varanasi:

«Amb qui estic parlant en realitat? He descobert la frustració de no haver trobat cap amic en la meua vida ni, probablement, cap amor humà complet. Cada monòleg és cada vegada més decebedor. Per definició, Déu és l'únic company possible, ell que trenca l'aïllament sense pertorbar la meua soledat. O és Crist el company, el Logos almenys, i Déu és el silenci absolut?» (18 d'agost de 1970).

Silenci és una paraula ambivalent: pot evocar tant un màxim de Presència com d'absència. En aquest context, evoca l'absència. La seva inquietud fa que posi en qüestió la mateixa feina que està fent, la qual consisteix en aquell moment a preparar l'extensa presentació dels textos vàedics:

«Molt més concretament: ¿he de viure aquí només d'acord amb la feina que he de fer? Òbviament no. Però després hi ha el perill que el treball real romangui incomplet. Llavors, què fer? És un aparent dilema. La meua feina certament ha de ser part de la meua vida perquè ha de ser vida i no “treball”, ha de ser contemplació real, vida real. Per exemple ara la *Gayatri*.⁸ I he de confessar que no ho és, o encara no. Massa “pensament”, massa elaboració intel·lectual. És totalment sincer i espero que autèntic, però puc dir que realment he penetrat cada himne dels Vedes?» (continuació de l'entrada anterior).

8. Es refereix a l'obra que coneixem com *L'experiència vàedica* (Barcelona, Fragmenta, 2015).

La banalitat no li permet descobrir qui és. Nou anys més tard, amb seixanta-cinc anys, persisteix la sensació d'una vida incerta i inacabada.

No es deixa, però, arrossegar pel dubte ni per l'autoretret sinó que a continuació rectifica el que estava dient:

«Senyor, deixa'm estar agraït. És cert que pateixo perquè no conec l'hindi ni l'anglès. És cert que la meva vida és dura i la meva forma de vida ascètica és d'una manera inusual, però aquesta llibertat, el Ganges, aquesta la meva vida aquí i a tot arreu, les idees que tinc, la bellesa que em dóna de menjar, no és tot això millor que qualsevol altra cosa?»

Quatre anys més tard escriu amb més pau d'esperit:

«Senyor, encara percebo la meva vida com la d'un savi, un profeta, un home humil, un germà que ajuda els seus germans humans a posar a la seva disposició la unió mística que ha aconseguit, els coneixements que ha assolit, però no és fàcil superar la mediocritat en un entorn banal» (13 de juny de 1974).

En aquest passatge hi trobem besllums de plenitud, de consciència d'un cert camí recorregut, però encara incomplet i difús. Encara depèn del reconeixement i del suport de l'entorn. La banalitat no li permet descobrir qui és. Nou anys més tard, amb seixanta-cinc anys, persisteix la sensació d'una vida incerta i inacabada:

«No tinc una relació personal amb ningú. I això és amor. He perdut l'amor de Déu, sense trobar l'estimat o l'estimada. Què faig amb la meva vida? Crec en el que escric, en el que dic, però no tinc un canal on dirigir tots els meus ideals, un canal concret. T'avertet m'atrau, però és un problema. No puc continuar així» (4 de desembre de 1983).

Quatre anys més tard (1987) decideix establir-se a Tavertet, amb la intenció de començar un estil de vida que identifica com un neomonacat. Cinc anys més tard s'adona que no ho ha assolit:

«En nom del Pare, Fill i Esperit Sant (Llum, Vida, Amor). Passo unes hores despert abans d'aixecar-me, com és habitual, pensant en el mateix. Crec que és hora de prendre una altra decisió. El que em va portar a Catalunya era un ideal ermità, del nou *sannyasi*. No ha funcionat molt. Les circumstàncies tenen la seva importància. Can Feló no és ni una ermita ni jo un ermità, encara que ho és la meua vida interna i interior. No tinc amics ni confidents, probablement per culpa meua. Tampoc he pogut expressar el meu zel, el meu amor, la meua passió, el meu ideal, el meu misticisme, la meua consagració, tot és el mateix. Veig una continuïtat sense ruptura entre els meus ideals de joventut i els d'ara. M'agradaria interpretar-ho tot com una ascensió: estudi, sacerdoci, Opus Dei, Varanasi, universitat, deixebles, matrimoni,⁹ Tavertet. I ara el nou pas: el de quedar-me sol. I això em costa» (3 de març de 1992).

De fet, el qui es queda sol és el veritable monjo, el *monachós*, sol, u, l'u unificat en l'Únic que ho és Tot. Els moments foscos són succeïts per moments de claredat. Dos anys després apareix una entrada en el seu diari més reconciliada amb si mateix:

«Crec que no tinc desitjos, en el sentit budista, o que he aconseguit la “sagrada indiferència” en el sentit ignasià. M'he alliberat de cada rol en el sentit d'una identificació amb ser sacerdot, catòlic, indi, intel·lectual, pare, mascle. Roman l'aspiració de l'Ésser (que no és meua, però que està en mi) envers la Plenitud, el No-res, Déu, o com preferim anomenar l'Innombrable» (23 de juny de 1994).

9. El 6 de desembre de 1984 va contraure matrimoni civil amb Maria González-Haba, decisió que el va posar en una situació complexa per al dret canònic i que no es va resoldre fins dos anys abans de la seva mort (el 15 de febrer del 2008) en fer públic el penediment pel seu error.

La seva identitat està indissolublement lligada als dos temes que venen a continuació: la seva relació amb el Crist i el lent desplegament de la intuïció cosmoteàndrica, anomenada també per ell mateix «la Trinitat radical».

Aquest és el to del diari en els darrers anys: la serenor i la convicció d'haver assolit quelcom que no pot anomenar, però que percep fecund i veritable, pel qual se sent atret des de la seva infantesa. La seva identitat està indissolublement lligada als dos temes que venen a continuació: la seva relació amb el Crist i el lent desplegament de la intuïció cosmoteàndrica, anomenada també per ell mateix «la Trinitat radical». Identitat personal, Crist i cosmoteandria estan inseparablement units tant en els seu diari com en els seus escrits públics.

2. El Crist i la cristofania

El contrast entre les expressions de pietat que apareixen en el jove Raimon i les perplexitats posteriors és ben palès en el diari. Les afirmacions inspirades sobre Jesús, el Crist i la cristofania dels seus escrits i assaigs avançats contenen al darrere l'agonia d'un llarg procés. Trobem escrit el Divendres Sant de 1971 (9 d'abril):

«Senyor, ajuda'm! Sé, Senyor, que no ets com t'imagino. Sé que tu, Senyor, també estàs en mi i ets part de mi. Sé que "Senyor" és un nom i el Simbol d'aquest Misteri que és personal i no personal i transpersonal. Sé que Tu, Crist, ets viu, però no com un individu separat, que tu estàs en tot i en totes les coses, i fins i tot que t'has mostrat a mi en Jesús. Sé que transcendeixes tota la meua comprensió i que la meua fe no pot tenir un objecte, sense caure en la idolatria. I no obstant això, jo crec, Senyor, i et necessito, et necessito desesperadament i t'estimo, perquè mai he estimat a cap altre en aquesta vida i no puc creure que m'hagi estimat a mi d'aquesta manera. Quan t'estimo,

Aquesta tensió entre Crist com un tu i com a expressió de la realitat última i constitutiva de tot el que és no invocable és coneguda en l'hinduisme entre la via *bhakti* o devocional i la via *jnana* o de coneixement.

estimo una cosa que, en definitiva,estic cridat a ser, però que és molt més gran que jo.»

Aquesta tensió entre Crist com un tu i com a expressió de la realitat última i constitutiva de tot el que és no invocable és coneguda en l'hinduisme entre la via *bhakti* o devocional i la via *jnana* o de coneixement. En l'hinduisme, aquestes dues aproximacions no s'oposen, però són més difícils d'integrar en el cristianisme, que és fonamentalment una religió *bhakti*, estructurada a partir de la relació jo-tu. L'aprofundiment *jnana* dins d'una estructura *bhakti* requereix un lent procés, tal com va viure —i patir— el seu contemporani i amic Henri Le Saux (1910-1973), monjo benedictí que va arribar a l'Índia cap als mateixos anys.¹⁰

Llegim el 28 abril 1978:

«Crist ha estat internalitzat a tal punt que el Crist de la meva joventut s'ha convertit en realitat. Sí, he entès la Resurrecció. És meva tant com la seva resurrecció.»

Si es tracta de la mateixa resurrecció, ja no hi ha un tu a qui invocar sinó una única Realitat a internalitzar. Això dona sentit a l'entrada del 4 de desembre de 1983:

«No puc creure en “Déu”, però crec en la Realitat. Puc haver

10. Existeix publicat el diari d'Henri Le Saux, preparat pel mateix Raimon Panikkar. Només es troba en francès, anglès i italià. Apareix sota el seu nom indianitzat: ABHISHIKTANANDA, *La montée au fond du Coeur* (Paris, OEIL, 1986) i *Ascent to the depth of the heart* (Delhi, ISPCK, 1998).

Com a cristià que continua sent, manté el vincle relacional amb el Crist, però no d'una manera antropomòrfica. Què significa una relació personal que no sigui antropomòrfica? Encara no és clar per a ell.

perdut Jesús en Crist, però el símbol cosmoteàndric que Crist representa per a mi és una experiència viva.»

«Creu en Déu» implica un acte de la ment que pensa en un Ésser separat, i relacionar-se amb Jesús també implica un punt de partença d'individualitats separades. Es tracta d'una altra cosa. A mesura que van passant els anys, la tensió entre les dues aproximacions es va harmonitzant i es va donant una nova manera de comprendre-ho tot:

«Realitzar la nova vocació monàstica. El canvi també involucra la meua relació amb Déu i Crist. Déu, per a mi, certament ja no és l'Ésser Suprem com una entitat antropomòrfica suprema. La meua experiència del Diví és real i també personal, perquè sóc una persona i, per tant, totes les meves relacions són personals, és a dir, involucren tot el meu ésser. ¿Segueix sent Crist el símbol central per a mi? El *isthadevata*?¹¹ Crec que ho és; però no estic segur de sentir-lo com abans» (14 de juliol de 1990).

Es percep encara la vacil·lació entre la perspectiva relacional (*bhakti*) i l'oceànica (*jnana*). Com a cristià que continua sent, manté el vincle relacional amb el Crist, però no d'una manera antropomòrfica. Què significa una relació personal que no sigui antropomòrfica? Encara no és clar per a ell.

11. En l'hinduisme, l'*Isthadevata* és la divinitat no en tant que Absolut sinó en tant que manifestació particular i concreta per a cadascú.

Escriu set anys després:

«Pràcticament he acabat el llibre sobre tu, Senyor Jesucrist,¹² el llibre del meu amor i de la meva vida, encara que tot està ben amagat (“La vostra vida està amagada en Crist” (Col 3,3)) i entès per unes poques persones. Encara tinc molt a dir i aclarir» (3 octubre 1997).

A mesura que avança, s’harmonitza l’aparent contradicció entre el tu i el tot. Llegim el 24 desembre 1999:

«“*Un silenci serè ho embolcallava tot*” (Sav 18,14). Despert des de les dues del matí, m’he aixecat a les quatre i mitja. “No sóc jo qui viu, sinó Crist qui viu en mi” (Gal 2,20). Quina claredat! ¿I per què no puc simplement dir que sóc un sacerdot catòlic que és la concretització d’una fe on he trobat la universalitat? En Crist i a través d’ell, he conegut altres religions. Potser això és més clar que dir que sóc cristià, hindú, budista... La fal·làcia del verb ser. Qui sóc? Jo sóc i punt. Jo sóc res i tot.»

Aquesta progressiva claredat és fruit d’anys, de dècades d’èxtasis i d’èxodes que van obrint en ell un espai diferent tant de la comprensió de Déu com de si mateix, perquè les dues coses són correlatives. A mesura que deixa que visqui en ell la Vida (Déu) en lloc de racionalitzar-lo, apareixen noves i més amples claredats sense que hagi de perdre la relació amb Jesús:

«Visc amb una intensitat indescriptible: vida pura, vida com “ritme cosmoteàndric” del qual sóc més que un testimoni (espectador, actor, coautor). M’enamoro cada vegada més de la figura de Jesús. Avui l’Evangeli de Marc 2, 18-22. Si el “Fill de l’home” és senyor de la majoria de les institucions (de la seva tradició), l’home també és el senyor de l’Església, i no a l’inrevés» (17 de gener del 2000).

12. *La plenitud del hombre. Una cristofanía* (Madrid, Siruela, 2000).

El jo participa del Crist en tant que tots dos són el tu del Pare i pels quals el Pare és un tu. El jo de cadascú participa del jo del Crist.

A poc a poc va comprenent i vivint que Crist és l'altre pol del seu jo sense que estiguin separats, ja que tots dos són u com a manifestació del Qui és. Les alternances entre Crist com a tu (via *bhakti*) i com a tot (via *jnana*) deixen de ser angoixants i contradictòries:

«He intentat dormir a terra a la nit, però no he pogut dormir. He tingut la viva experiència del Déu immanent sobre el qual ja havia escrit. És una cosa extraordinària. No és “un” Déu transcendent amagat en el meu interior. No està dins: és. És per això que no he de ser, el meu ego ha de desaparèixer. No hi ha espai per a dos. I novament aquesta és l'experiència de la Trinitat. Però no puc descriure-ho. No és la Divinitat en mi. “Si no me'n vaig, el Pare no vindrà” (Jn 16,7). No puc veure ni sentir Déu immanent. “A Déu no l'ha vist ningú” (Jn 1,18). No és un objecte. Déu no està en mi: és jo (en tot cas). I novament la Trinitat, ja que aquest “mi” no l'esgota, no és tot el que és. Em “salvo” sent “l'altre” pol. Aquest altre pol és Crist, on sóc i “qui” sóc» (31 gener 2004).

El jo participa del Crist en tant que tots dos són el tu del Pare i pels quals el Pare és un tu. El jo de cadascú participa del jo del Crist. No s'oposa ni es contraposa al Crist, sinó que cada jo és la individuació única del Crist del qual tots formen part en tant que un tu diferenciat del Pare per tal que es faci possible la relació. Aquell mateix any trobem una entrada on aprofundeix el mateix:

«Ningú vol canviar el seu jo. El jo és allò que cadascú és de tal manera que no pot deixar de ser-ho, perquè aquest mateix voler es recolza en aquest jo, i ningú pot anul·lar la seva pròpia ombra. El jo és el do de Déu, li pertany a Déu, és seu (és el seu Jo en mi). Per això sóc teu; tu-jo, això és, ets tu, el tu de Déu, el creat per Déu, el tu que és tu en la mesura en què participa de Crist, el tu diví de Déu, el tu

La seva experiència-comprensió és que hi ha una unitat indissoluble de tota la realitat, sense caure en la confusió que Déu, l'ésser humà i el món siguin el mateix.

etern del Pare. Sóc una part de Déu, una part (participació, *partem capere*); per això no sóc intercanviable; sóc absolutament intransferible» (9 agost 2004).

Aquesta creixent claredat que sentir-se formant part del Crist no anul·la l'experiència de la relació li permet escriure les dues següents entrades distanciades de pocs mesos sense que hi hagi cap contradicció entre elles:

«Jesús, llegeixo el teu Evangeli i m'enamoro. Ahir i avui, Lluç 18 i 19 mostra la compassió d'un home per les coses d'aquesta vida» (15 novembre 2005).

I ahora:

«Estic vivint amb una intensitat molt forta i noto un canvi en la meua interpretació de la Vida. He dit que no sóc monoteïsta, perquè el *theos* no es pot qualificar: no és ni en un ni en molts. Crec que l'experiència de Crist ("Jo sóc el camí" (Jn 14,6)) m'ha portat a l'experiència trinitària, inseparable (no distingible) de l'experiència de Crist. "*Christus*" no és "un de la Trinitat", sinó tota la Trinitat, que he anomenat el misteri cosmoteàndric» (28 gener 2006).

No se sent monoteïsta perquè el monoteïsmes està associat a la creença en un Ésser suprem diferenciat i «separat» de la creació i dels éssers humans, mentre que la seva experiència-comprensió és que hi ha una unitat indissoluble de tota la realitat, sense caure en la confusió que Déu, l'ésser humà i el món siguin el mateix. Això ens porta a tractar del tercer tema, culminació i integració de totes les intuïcions i besllums de la seva vida.

3. La percepció cosmoteàndrica sobre la realitat

Hem observat que la primera vegada que apareix aquest terme en els seus escrits és al 1973. Un any abans, després d'una important conferència a Harvard, trobem la següent entrada en el seu diari:

«Recordo, Senyor, l'experiència que he tingut en escriure *El silenci del Buda*¹³ i que va culminar en la comprensió del Dissabte Sant, del qual també he parlat a Harvard, en lloc de la conferència que havia preparat. Quina és aquesta nova vocació, Senyor? Què és la resurrecció que encara estic ansiós d'experimentar? Però només puc preparar-la morint a mi mateix. No hi ha manipulació possible» (1 d'abril de 1972, Dissabte Sant).

Sent quelcom que el depassa i per la qual cosa no té encara nom ni identificació. Dos anys després apareix per primer cop el terme en el seu diari, trobant-se a la ciutat de Mèxic, en el context d'un simposi en el qual va participar:

«La visió cosmoteàndrica s'imposa, però és molt difícil comunicar-la. Els col·loquis van estar bé però van ser mediocres. No hi va haver creació. Fins i tot els meus seminaris no troben el ressò que haurien pogut trobar» (13 de juny de 1974).

Al llarg dels anys següents apareix diverses vegades el neologisme en el seu diari. Hi és particularment significativa l'entrada del 18 maig de 1991:

«Vigília de l'Esperit Sant. Torno a sentir tota la força d'aquesta festa. L'Esperit Sant és la confirmació de la intuïció cosmoteàndrica. Avui gairebé no puc fer res, excepte per aquesta presència de l'Esperit. Però la paraula *prae-essentia* (pre-essència) és massa dualista. És una *in-essentia* en lloc d'una *prae-essentia*. Però realment (com he predicat tantes vegades) no hi ha por possible: a morir, a fallar a

13. Publicat en castellà a (Madrid, Siruela, 2002).

la vida, a no arribar a on hem d'arribar. Si camines per la via, arribes a la no-via.»

La certesa de sentir-se conduït vers quelcom diferent és palesa. Sap que encara ha d'anar més lluny, tot i que no sàpiga com ni a on. Mesos més tard hi torna a aparèixer una entrada significativa:

«El contacte amb la natura no és ni introversió individualista (amb tots els perills de narcisisme, egoisme espiritual, *fuga mundi*, manca de valor al món, ...), ni extroversió social (amb el perill de nerviosisme, superficialitat, inautenticitat, activitat de construir una imatge, ...), sinó una comunió restablerta amb una dimensió descuidada d'un mateix. També en aquest cas es tracta d'una aproximació cosmoteàndrica: moviment cap a l'interior (per trobar el diví), moviment social (per trobar l'home), relació amb la natura (per trobar el còsmic). Els meus dimarts haurien de ser sagrats.¹⁴ La naturalesa no em permet l'alienació de la introversió o extroversió. El que he de dir ara, en aquesta etapa de la vida, crec que ho sé. El que es necessita ara és dir-ho bé, conrear la bella expressió» (Tavertet, 2 desembre 1991).

El to d'aquestes paraules és molt diferent a les desorientacions o intuïcions difuses d'altres moments: «El que he de dir ara, en aquesta etapa de la vida, crec que ho sé. El que es necessita ara és dir-ho bé, conrear la bella expressió.» Estem en el temps de recollir tot el que ha viscut abans. La recerca de la bellesa conviu amb la claredat del que viu i sent que ha de transmetre. Alhora se sent desbordat pel que l'habita:

«Els meus matins són inefables! És l'experiència pura de la Vida. Alhora, sóc conscient del poc que sé i del molt que m'agradaria saber. No menyspreo el quotidià i el petit, però la meua vida es resisteix a ser reduïda a això» (Tavertet, 24 febrer 1995).

14. Se'ls reservava com a dia de recés i silenci setmanal, potser inspirat per Gandhi, que es reservava els dilluns.

Té consciència de ser portador d'un do que el depassa. Se sent amb l'obligació de compartir-ho. En els darrers anys viu un estat de claredat, com si tot el combat d'una vida s'hagués calmat i pogués assaborir-ne el fruit.

L'experiència és inseparable de la paraula que li permet expressar-la i compartir-la:

«Per què escric tant? En primer lloc per ajudar a cristal·litzar les meves intuïcions que, un cop netes, pulides i purificades, poden ser diamants per al cosmos, espurnes de llum en el Cos Místic de la Realitat» (Tavertet, 29 juny, 1995).

Té consciència de ser portador d'un do que el depassa. Se sent amb l'obligació de compartir-ho. En els darrers anys viu un estat de claredat, com si tot el combat d'una vida s'hagués calmat i pogués assaborir-ne el fruit:

«Principi d'hivern. Estic passant (o és habitual en mi durant anys, crec que sí) un període de fortíssima intensitat, gairebé irresistible. Però ningú no ho nota perquè intento adaptar-me a tot i a tots. Veig que no podré deixar totes les meves intuïcions per escrit. Almenys si pogués amb la paraula. Però no estic preparat per fer-me entendre» (Tavertet, 21 desembre 1995).

Pocs mesos després torna a insistir-hi:

«Com m'agradaria que es visqués (i teòricament elaborés) l'espiritualitat cosmoteàndrica [...]. Potser he arribat a una etapa en la meua vida en què totes les meves intuïcions s'estan purificant i cristal·litzant. L'experiència cosmoteàndrica és també la superació del monoteisme, de tot el teisme i la sobirania de la raó: és el regne de la llibertat de Crist» (28 juny 1996).

Té la consciència creixent de tenir quelcom important a oferir al món. Llegim en una entrada de 30 de desembre de 2002:

«No puc negar que sentint-me microcosmos, em sento responsable de tot el món. També en la relació amb Déu sóc jo. Aquesta és la raó per la qual Crist és el símbol. M'adono que la meua vida "amagada amb Crist en Déu" (Col 3,3) té repercussions còsmiques.»

Quan més madura és l'experiència, més li parla, tot, del mateix. Durant una sentada de meditació escriu:

«És com si m'adonés de la transcendència que té el fet d'estar aquí assegut en meditació, encarnant en mi l'experiència cosmoteàndrica (trinitària)» (18 desembre 2002).

Cada cop més la seva autocomprensió, la comprensió del Crist i de la realitat cosmoteàndrica s'unifiquen:

«En aquests últims temps estic tenint una experiència de la Vida que no recordo haver viscut abans, i que en el fons és sempre nova. No sabia descriure-la. No la vull conceptualitzar, però podria bosquejar-la com un sentir-me fill de Déu, de naturalesa divina (2 Pt 1,4). I llavors no hi ha necessitat d'un Déu Totpoderós i Substancial, sinó d'un Pare que ens genera directament, la qual cosa no vol dir que jo sigui perfecte, acabat. Em sento entretingut ara en escriure aquest diari perquè penso que almenys algunes parts es podran publicar. I, de fet, el que és més íntim no surt» (17 de desembre de 2006).

El diari és el seu confident, una confidència que en aquests moments estem llegint i que ell mateix va voler explícitament compartir. I, ahora, hi ha una inefabilitat incompatible:

«Aquesta nit vaig veure amb extraordinària claredat que no hi ha un altre Déu més que l'home divinitzat, el símbol (Crist) n'és Jesucrist. No he volgut llevar-me (en principi, mai no ho faig) però ara

no puc repetir-ho. Espero (confio) haver-ho incorporat a la meua vida, que no serà molt llarga» (31 gener 2006).

Per una de les darreres entrades del diari podem adonar-nos, còmpresos, de com als seus vuitanta-nou anys, la seva experiència i la seva claredat continuaven avançant:

«Estic canviant radicalment la meua visió de la realitat, expressada de forma massa críptica en la visió cosmoteàndrica. Déu com a entitat separada no existeix. Aquesta és la Trinitat, que crec que visc. És la realitat de l'Esperit, que no és el meu ego, però que no està separat o no és separable de mi. Jesús és el Crist, l'home completament divinitzat» (14 març 2007).

Tot això només és una breu i insuficient presentació d'alguns fragments del diari de Raimon Panikkar. Correspon a cadascú recórrer les planes que aviat apareixeran per fer-ne una lectura personal del que suscita el testament d'un dels testimonis més lúcids del nostre temps.